DAUN SINDROMI BO‘LGAN BOLALARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI VA INDIVIDUAL PEDAGOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASHNI BOSHQARISH

Xodjaniyazova Laylo Rustamovna,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Maxsus pedagogika yo‘nalishi, 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada Daun sindromining genetik asoslari, bolalarning rivojlanishidagi individual xususiyatlar va maxsus pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Ta’limiy qo‘llab-quvvatlashni rejalashtirish va monitoring qilishning bosqichli modeli taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: Daun sindromi, trisomiya 21, maxsus pedagogika, inklyuziv ta’lim, individual yondashuv, boshqaruv

Daun sindromi 21-xromosomaga oid qo‘shimcha genetik material bilan bog‘liq xromosoma holatidir. Uning klinik va rivojlanish xususiyatlari har bir bolada bir xil namoyon bo‘lmaydi. Ta’limiy yondashuv bolaning imkoniyatlari, sog‘lig‘i, nutqiy rivojlanishi va oilaviy muhitini birgalikda hisobga olishi kerak [1].

Maqolaning maqsadi - Daun sindromi bo‘lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish hamda pedagogik qo‘llab-quvvatlashni baholash, rejalashtirish va muvofiqlashtirish modelini ishlab chiqish. Ish adabiyotlar asosidagi nazariy tahlil bo‘lib, muallif tomonidan yangi klinik statistika olingani bildirilmaydi.

Genetik asoslar va tashxisning chegaralari. Daun sindromining keng tarqalgan shakli 21-xromosomaning erkin trisomiyasidir; shuningdek translokatsion va mozaik shakllar mavjud. Ayrim shakllarda xromosomalar umumiy soni 47 ta bo‘lishi mumkin, ammo barcha holatlarni bir xil kariotipga tenglashtirish noto‘g‘ri. Aniq genetik tashxisni malakali tibbiyot mutaxassislari xromosoma tekshiruvlari

asosida belgilaydi [1].

Onaning ayrim odatlari, rezus omil nomuvofiqligi yoki yuqumli kasalliklarni Daun sindromining isbotlangan bevosita sabablari sifatida ko‘rsatish ilmiy jihatdan asosli emas. Prenatal skrining ehtimoliy xavfni baholaydi; u yakuniy diagnostik tekshiruv bilan aynan bir narsa emas. Tibbiy tekshiruv va maslahatlar mutaxassis tomonidan olib boriladi.

Rivojlanishning individual xususiyatlari. Daun sindromi bo‘lgan bolalarda nutq va til, eshitish, ko‘rish, harakat koordinatsiyasi hamda kognitiv jarayonlar rivojlanishida turlicha ehtiyojlar kuzatilishi mumkin. Biroq birgina tashxis bolaning ta’lim olish salohiyatini oldindan qat’iy belgilamaydi. Bolalar o‘rtasidagi individual farqlarni hisobga olish pedagogik faoliyatning asosiy shartidir.

Mushak tonusining pasayishi, ayrim yurak nuqsonlari, eshitish va ko‘rish muammolari hamda qalqonsimon bez faoliyatidagi o‘zgarishlar tibbiy nazoratda e’tiborga olinadigan holatlardandir [1]. Ushbu omillar o‘quv jarayonini moslashtirishga ta’sir qilishi mumkin, ammo pedagog mustaqil tibbiy tashxis qo‘ymaydi.

1-jadval

Rivojlanish yo‘nalishlari va pedagogik moslashtirish

Yo‘nalish	Ehtimoliy ehtiyoj	Pedagogik javob
Nutq va til	Ifodalash yoki tushunishda qiyinchilik	Vizual tayanch, logoped
Eshitish/ko‘rish	Axborotni qabul qilishdagi to‘siq	Muhitni moslashtirish
Motorika	Harakat sur’atining farqi	Mayda bosqichli mashq
Bilish faoliyati	Ko‘proq mustahkamlash ehtiyoji	Takrorlash va ko‘rgazma
Ijtimoiy ishtirok	Muloqotda qo‘llab-quvvatlash	Hamkorlikdagi faoliyat

Manba: muallif tomonidan matn va keltirilgan ilmiy adabiyotlar asosida tizimlashtirilgan.

Maxsus pedagogik qo‘llab-quvvatlash usullari. Nutq va kommunikatsiya yo‘nalishida sodda va tushunarli ko‘rsatmalar, vizual tayanchlar, qo‘shimcha javob vaqti hamda ehtiyojga mos logopedik yordamdan foydalanish mumkin. Bilish faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda vazifani kichik bosqichlarga ajratish, ko‘rgazmalilik va muntazam takrorlash muhim.

Mayda motorika, o‘z-o‘ziga xizmat va ijtimoiy ishtirok ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun kundalik faoliyatga mos amaliy topshiriqlar tanlanadi. Yondashuv bolani «hamisha quvnoq» yoki «bir xil xarakterli» deb stereotiplashtirmasdan, uning individual ehtiyojlari va tanlovlarini hurmat qilishi lozim.

Ta’limiy qo‘llab-quvvatlashni boshqarish modeli. Pedagogik ishni tashkil etishda multidisiplinar hamkorlik - ota-ona, maxsus pedagog, logoped, psixolog va zaruratda tibbiyot mutaxassisining o‘zaro axborot almashishi - muhim ahamiyatga ega. Individual reja bolaning mavjud ko‘nikmalari, qisqa muddatli maqsadlar, moslashtirilgan vositalar va natijani baholash mezonlarini o‘z ichiga oladi.

Taklif etilayotgan boshqaruv sikli: ehtiyojlarni aniqlash → individual rejalashtirish → mashg‘ulotlarni muvofiqlashtirish → monitoring → natijaga ko‘ra tuzatish. Bu pedagogik modelning samaradorligi alohida empirik tadqiqotda tekshirilishi lozim.

2-jadval

Individual ta’limiy qo‘llab-quvvatlash sikli

Bosqich	Mas’ul hamkorlar	Natija
Baholash	Pedagog, oila, mutaxassis	Ehtiyojlar profili
Rejalash	Pedagog va oila	Individual maqsadlar

Amalga oshirish	Pedagog, logoped	Moslashtirilgan mashg‘ulot
Monitoring	Pedagog va oila	Dinamik qayd
Tuzatish	Hamkorlar jamoasi	Yangilangan reja

Manba: muallif tomonidan matn va keltirilgan ilmiy adabiyotlar asosida tizimlashtirilgan.

Xulosa. Daun sindromi bo‘lgan bolalar haqida ilmiy matnda umumlashtiruvchi stereotiplar, tekshirilmagan foizlar va kamsituvchi atamalardan foydalanish ilmiy aniqlikka putur yetkazadi. Zamonaviy yondashuv bolaning huquqlari, ta’limga kirish imkoniyati va individual rivojlanish istiqbollariga e’tibor qaratadi.

Xulosa qilib aytganda, Daun sindromi bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlashda tibbiy kuzatuv va pedagogik yordamning vazifalari farqlanishi, ta’limiy faoliyat esa individual, moslashuvchan va oila bilan hamkorlikka tayangan holda boshqarilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Bull M. J., Trotter T., Santoro S. L., Christensen C., Grout R. W. Health Supervision for Children and Adolescents With Down Syndrome // Pediatrics. - 2022. - Vol. 149, № 5. - e2022057010. DOI: 10.1542/peds.2022-057010.

2. White E. N., Ayres K. M., Snyder S. K., Cagliani R. R., Ledford J. R. Augmentative and Alternative Communication and Speech Production for Individuals with ASD: A Systematic Review // Journal of Autism and Developmental Disorders. - 2021. - Vol. 51. - P. 4199–4212. DOI: 10.1007/s10803-021-04868-2.

3. Ayupova M.Yu. “Logopediya” darsligi, Toshkent-2007y.

4. Shomaxmudova R. “L”, “R” tovushlarga doir yakka tartibdagi logopedik mashg‘ulotlar ishlanmasi

5. Шодиева Қ. Мактабгача ёшдаги болаларни тўғри талаффузга ўргатиш. Ўқитувчи.: Тошкент.1995 йил.